

Aanduiding van ankerplaats
‘ Het samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug ‘
Code : APA023

1. Benaming van de ankerplaats + ligging

Ankerplaats Het samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug is gelegen op het grondgebied van de gemeenten Grobbendonk, Vorselaar en Herentals in de provincie Antwerpen.

In de Atlas van de Relicten van de Traditionele Landschappen (Landschapsatlas) wordt de ankerplaats vermeld als ankerplaats ‘Kasteel en Kleine Netebeemden van Grobbendonk’ (Anker ID A10047). Omdat de perimeter van de voorgestelde ankerplaats een ruimer gebied bestrijkt dan de benaming doet vermoeden, wordt een andere naam voor de ankerplaats voorgesteld: “Het samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug”.

De oppervlakte van de ankerplaats bedraagt nagenoeg 1.162 ha.

2. Aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

De perimeter van de ankerplaats op schaal 1/25.000 is weergegeven op kaart 1.

3. Naam + Nummer ankerplaats uit landschapsatlas

Kasteel en Kleine Netebeemden van Grobbendonk
Anker ID: A10047

4. Situering

Situering in ruimere omgeving

Zoals weergegeven op kaart 1 komt de perimeter van de ankerplaats Het samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug min of meer overeen met de open ruimte tussen de centra van Grobbendonk (westgrens), Vorselaar (noordgrens) en Herentals (oostgrens). De zuidgrens van de voorgestelde ankerplaats wordt gevormd door het Albertkanaal.

Relatie met andere ankerplaatsen

In de Atlas van de Relicten van de Traditionele Landschappen van Vlaanderen (kortweg Landschapsatlas) zijn in de vallei van de Kleine Nete vijf ankerplaatsen aangeduid: De Zegge, Heuvelrug tussen Herentals en Lichtaart met de Netevallei, Kasteel en Kleine Netebeemden van Grobbendonk, Dal van de Kleine Nete tussen Nijlen en Grobbendonk en Dal van de Kleine Nete tussen Lier en Kessel. Ten noordoosten grenst de ankerplaats nagenoeg aan de ankerplaats Kasteel van Vorselaar. Met uitzondering van twee zones in het noordoosten bevindt de ankerplaats zich in drie relictzones: Vallei van de Kleine Nete, Bosgebied, bouwelse heide, Meerhoeve en Goorkens en Rug Lichtaart - Kasterlee en bosgebied Hoge- en Lage Rielen – Klein Rees.

Andere types van beschermingen en statuten

Gewestplanbestemmingen:

Binnen de perimeter van de voorgestelde ankerplaats komen acht gewestplanbestemmingen voor:

- Natuurgebied met wetenschappelijke waarde of natuurreervaat: de zone rond de samenvloeiing van Kleine Nete en Aa met de watermolen, hoevegebouw en voorgebouwen van het kasteel van Grobbendonk;
- Natuurgebied: de zone rondom de Schupleerloop ten oosten van het R-gebied, de zone rondom de voormalig Klooster De Troon, een groot deel rondom het deelgebied 'Vallei van de Kleine Nete' en deelgebied 'Het hoger gelegen interfluvium';
- Agrarisch gebied met ecologische waarde: het volledige deelgebied 'Samenvloeiing van Kleine Nete en Aa' met uitzondering van het R-gebied en het natuurgebied;
- Landschappelijk waardevol agrarisch gebied: de zone rondom deelgebied 'Vallei van de Aa' en een klein gedeelte van deelgebied 'Het hoger gelegen interfluvium';
- Landbouwgebied: twee zones op het Heiken in deelgebied 'Het hoger gelegen interfluvium';
- Gebieden voor verblijfsrecreatie: twee kleine zones op het Heiken;
- Recreatiegebied: delen aansluitend bij het BLOSO-domein in Herentals;
- Parkgebied: zone rondom het sas ten oosten van het centrum van Grobbendonk;
- Militair domein: de voormalige Britse Basis;
- Gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen: zone rondom het waterzuiveringsstation aan de Kleine Nete.

Ruimtelijke planning:

Gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen:

In het kader van de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur (AGNAS) van de regio Neteland wordt een ontwerp van gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan voorbereid. Het plangebied omvat delen van de vallei van de Kleine Nete tussen de N19 en de E313, van de vallei van de Aa stroomafwaarts Poederlee, van het interfluvium tussen Kleine Nete en Aa en de overgang tussen de vallei en de Kempische Heuvelrug ter hoogte van Snekensvijver (Herentals). De voorgestelde ankerplaats is binnen deze planperimeter gelegen. De doelstelling van het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan 'Vallei van de Kleine Nete en Aa van N19 tot Grobbendonk' heeft tot doel uitvoering te geven aan:

- de richtinggevende en bindende bepalingen van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) inzake de afbakening van de gebieden van de natuurlijke en agrarische structuur zoals nader uitgewerkt in de ruimtelijke visie voor landbouw, natuur en bos in de regio Neteland;
- de richtinggevende en bindende bepalingen van het bekkenbeheerplan van het Netebekken;
- de bepalingen inzake het decreet op het Natuurbehoud over het nemen van maatregelen die nodig zijn voor de uitvoering van de Europese richtlijnen.

Gemeentelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen:

Vorselaar

Het gemeentelijk ruimtelijk uitvoeringsplan "Zonevreemde Infrastructuur" werd in 2010 opgemaakt, maar is nog niet definitief goedgekeurd. Binnen de perimeter van de voorgestelde ankerplaats is de Oirlandse hoeve gelegen. Voor dit deelplan gelden volgende bepalingen:

- Artikel 1 (Agrarisch gebied met zone voor paardenhouderij/manege): De bepalingen gelden voor twee kleine percelen gelegen langs het Heiken (thans agrarisch gebied op het gewestplan) – De bestemming blijft behouden zoals op het gewestplan met als belangrijke toevoeging dat het gebied zoals afgebakend ook bestemd is voor paardenhouderij en ondergeschikte bestemming manege. Er wordt benadrukt dat alle handelingen steeds in overeenstemming dienen te zijn met het historische, landschappelijke en natuurlijke karakter van de omgeving – Toegelaten nevenactiviteiten zijn manege en verbruikerszaal i.f.v. de paardenhouderij/manege met een max. opp. van 50 m² -

NietSterk verkeersgenererende activiteiten en hinderlijke, vervuilende en milieubelastende activiteiten zijn niet toegelaten.

- Artikel 2 (Agrarisch gebied): De bepalingen gelden voor twee aangrenzende percelen langs het Heiken (thans agrarisch gebied op het gewestplan) - De hoofdbestemming blijft behouden zoals bepaald op het van kracht zijnde gewestplan – Agrarische activiteiten zijn toegelaten met uitzondering van glastuinbouw – Alle handelingen moeten steeds in overeenstemming zijn met het historische, landschappelijke en natuurlijke karakter van de omgeving

Herentals

In het oosten van de ankerplaats, nagenoeg parallel met de Poederleesesteenweg is het gewestelijk ruimtelijk uitvoeringsplan “Leidingstraat Herentals-Zandhoven-Zoersel” van kracht. Volgens de stedenbouwkundige voorschriften “... zijn alle werken, handelingen en wijzigingen toegelaten voor de aanleg, de exploitatie en wijzigingen van ondergrondse transportleidingen en hun aanhorigheden. Nieuwe leidingen worden gerealiseerd in functie van het optimaal ruimtegebruik van de leidingstraat. De in grondkleur aangegeven bestemming (= landschappelijk waardevol agrarisch gebied) is van toepassing voor zover de aanleg, de exploitatie en wijzigingen van de leidingen en hun aanhorigheden niet in het gedrang worden gebracht.”

Algemene en bijzondere plannen van aanleg:

Er zijn geen BPA's of APA's van toepassing binnen de ankerplaats.

Herbevestigd agrarisch gebied:

Het noordelijk deel van de ankerplaats rondom de Aa behoort tot het herbevestigd agrarisch gebied (HAG) “Vallei van de Kleine Nete en Aa tussen Grobbendonk en Herentals”, dat werd afgebakend in het kader van de ruimtelijke visie op landbouw, natuur en bos voor de regio Neteland.

Ruilverkaveling

Binnen de perimeter van de voorgestelde ankerplaats is ruilverkaveling niet van toepassing.

VEN/IVON (Vlaams Ecologisch Netwerk/Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk):

Het op het gewestplan aangeduide natuurgebied rondom de Kleine Nete, de zone rond De Troon, het op het gewestplan aangeduide natuurgebied rondom de Schupleerloop en een zone rondom de watermolen van Grobbendonk zijn opgenomen in het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) onder de benaming “Vallei van de Kleine Nete benedenstrooms” (VEN-gebied 313). De genoemde delen behoren tot de categorie “Grote Eenheid Natuur” (GEN), met uitzondering van een smalle zone tussen de Kleine Nete en De Troon, dat aangeduid werd als “Grote Eenheid Natuur in Ontwikkeling” (GENO).

Speciale Europese Beschermingszones:

Het op het gewestplan aangeduide militair domein samen met een belangrijk gedeelte van het samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa (watermolen en voorgebouwen van het kasteel van Grobbendonk) behoort tot het Habitatrichtlijngebied “Valleigebied van de Kleine Nete met brongebieden, moerassen en heiden”.

Natuurreservaten:

Een aantal percelen rondom de Schupleerloop (Aa), Vuilvoort (Kleine Nete) en Heide (interfluvium tussen Kleine Nete en Aa) zijn in beheer bij natuurvereniging Natuurpunt vzw. Het betreft de erkende natuurreservaten Schupleer (E-295) en Vuilvoort (E-377).

De voormalige Britse Basis is gedeeltelijk in beheer bij het Agentschap voor Natuur en Bos.

Bosreservaten:

De ankerplaats bevat geen of is niet gelegen in een bosreservaat.

Natuurrichtplan:

Op 14 juli 2008 werd het Natuurrichtplan "Heuvelrug-benedenstrooms" goedgekeurd. Het plangebied omvat het deel van de vallei van de Kleine Nete tussen Grobbendonk en Kasterlee en de aanpalende natuurgebieden gelegen op de Kempische heuvelrug. Omwille van enkele bijzondere habitats die hier voorkomen, zijn delen van het gebied Europees beschermd als habitatrichtlijngebied. Het natuurrichtplan werd opgemaakt voor deze gebieden, de VEN-gebieden en alle groene gewestplanbestemmingen (d.i. groengebied, parkgebied, buffergebied en bosgebied).

Beschermingen als monument, stads- of dorpsgezicht en landschap:

- Watermolen (Watermolenweg, Grobbendonk): beschermd als monument op 28 mei 1962 (B.S. 20 september 1962);
- Kasteel van Grobbendonk (Hofeinde, Grobbendonk): beschermd als monument op 4 november 1976 (B.S. 18 december 1976);
- Saswachterswoning en sluiskom ('t Sas 4, Grobbendonk): beschermd als monument op 13 april 2004 (B.S. 4 augustus 2004);
- Kerkruïne (oostvleugel en zuidelijke afsluitmuur van priorij Onze-Lieve-Vrouw-Ten-Troon) (Troon, Grobbendonk): beschermd als monument op 1 maart 1978 (B.S. 14 april 1978);
- Priorij Onze-Lieve-Vrouw-Ten-Troon met omgeving (Troon, Grobbendonk): beschermd als dorpsgezicht op 1 maart 1978 (B.S. 14 april 1978);
- Watermolen met omgeving (Grobbendonk): beschermd als landschap op 28 mei 1962 (B.S. 19 september 1962);
- Voormalige Britse Basis (Grobbendonk en Herentals): beschermd als landschap op 11 maart 1997 (B.S. 17 april 1997);
- Troon: interfluvium van Kleine Nete en Aa met Graafweide (Grobbendonk en Vorselaar): beschermd als landschap op 19 september 2005 (B.S. 28 april 2006).

Statuut waterlopen:

- Aa: 1ste categorie
- Kleine Nete: 1ste categorie
- Bosbeek-Kindernouwbeek-Visbeek: 2de categorie
- Derde Beek - Oorlandse Loop: 2de en 3de categorie
- Vuilvoortloop: 2de en 3de categorie
- Leiracht: 3de categorie
- Tweede Beek: 3de categorie
- Schupleerloop: 3de categorie
- Fermerijloop: 3de categorie
- Gravenweidebeek: 3de categorie

5. Omschrijving

De ankerplaats 'Samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug' omvat de beekvalleien van de Aa en de Kleine Nete gelegen tussen de dorpskernen van Grobbendonk, Vorselaar en Herentals, het tussen beide rivieren hoger gelegen 'interfluvium' en de ten zuiden ervan gelegen gronden van de voormalige Britse militaire basis. De combinatie van de natte, open alluviale beekvalleien met de tussenliggende en aangrenzende hoger gelegen hoofdzakelijk beboste zandgronden zorgt voor een opvallende landschappelijke verscheidenheid. De ondergrond, de bodem, het reliëf en de waterhuishouding liggen aan de basis van dit nog vrij gaaf bewaard Kempisch landschap.

De belangrijkste elementen van de oorspronkelijke structuur van het landschap zijn:

- de alluviale beekvalleien van Kleine Nete en Aa met hun bijbeken;
- de uitlopers van de Kempische heuvelrug;
- de landduinen en podzolbodems op de heuvelrug;
- het verspreid aanwezige veensubstraat in de beekvalleien.

Geologie, geomorfologie en reliëf

Het geologische substraat in de provincie Antwerpen bestaat uit losse sedimenten van zand en klei. Door het proces van differentiële erosie werden de zandlagen afgevoerd en bleven de kleilagen als een heuvel in het landschap achter. Zo ontstonden binnen de provincie Antwerpen twee zgn. cuesta's, de cuesta van de Klei van Boom in het zuiden van de provincie en een kleinere cuesta van de Kleien van de Kempen in het noorden. De beide cuesta's verlopen oost-west en min of meer evenwijdig aan elkaar. Tussen de cuesta's komt een zeer uitgestrekte depressie voor. Het middengedeelte van de provincie Antwerpen behoort hoofdzakelijk tot deze depressie. Geomorfologisch behoort de ankerplaats tot de depressie van de Schijns-Nete, een laaggelegen gebied waar de topografie zich onder de 20 meter situeert. Een uitzondering hierop vormt de uitloper van de zgn. Kempische Heuvelrug (ook de rug van Lichtaart genoemd) die verder oostwaarts van de ankerplaats een hoogte bereikt van 33 meter.

De ondergrond van de vallei van de Kleine Nete en de Aa tussen Grobbendonk en Herentals bestaat hoofdzakelijk uit de formatie van Diest (Boven-Mioceen). Dit zijn bleekgroene tot bruine kleihoudende zanden, micahoudend en licht glauconiethoudend. In de ankerplaats ligt deze formatie op een diepte van 0,7 tot 2,5 meter. Het oppervlak valt samen met de erosiebasis van de Kleine Nete en Aa, waarop plaatselijk een dunne laag basisgrind werd afgezet. Het grind scheidt het Diestiaan van het Poederliaan. Deze laatste afzetting bestaat uit ijzer- en fossielhoudende mariene zanden.

De Kempische heuvelrug bestaat uit de Miocene Zanden van Diest. Bij hun afzetting werden verschillende westzuidwest-oostnoordoost gerichte glauconiet zandlichamen gevormd, ongeveer parallel aan de toenmalige kustlijn. De top van deze zandlichamen werd snel door ijzer verkit. Ze konden beter aan erosie weerstaan dan de tussenin liggende zanden van dezelfde ouderdom. Door de oriëntatie van deze aan erosie meer weerstand biedende heuvels veranderde het rivierpatroon. Van een oorspronkelijk noord-zuid stroomrichting, veranderde het patroon naar een meer noord-oost zuidwest richting: het huidige rivierenpatroon in de ankerplaats.

Tijdens het Pleistoceen werden deze afzettingen bedekt met dekzand. Dit was van niveo-eolische en van fluviatiele oorsprong. Tot de belangrijkste formaties binnen de ankerplaats behoren:

- bedekt alluvium, een fluviatiele afzetting van het Weichseliaan bestaat uit fijn tot grofzand, vaak grindhoudend en veenrijk. Komt hoofdzakelijk voor langs de Kleine Nete;
- de Formatie van Wildert, een eolische afzetting van het Pleni-Weichsel, is het meest verspreid in de ankerplaats en bestaat uit geel en geelgrijs zwak lemig kwartshoudend zand.
- Duinzand, een eolische afzetting van het Laat-Pleistoceen en het Vroeg-Holoceen, dat bestaat uit geel en geelgrijs kwartshoudend zand. Het omvat verstuingen van vroeger afgezet dekzand. Het komt voor op de uitlopers van de heuvelrug in de ankerplaats.

Door de Aa en Kleine Nete werden in het latere Holoceen ook klei, weinig en siltig fijn zand van de Formatie van Singraven afgezet. Ze zijn het resultaat van recente alluviatie in het bekken van de Grote en Kleine Nete en het Groot Schijn.

Bodem

De bodems in de valleien van de Aa en Kleine Nete bestaan hoofdzakelijk uit nat zandleem en nat zand. Het contrasteert met de drogere zandbodems tussen beide rivieren op de uitlopers van de Kempische Heuvelrug. Op de overgang tussen heuvelrug en valleien komt een strook vochtige zandbodem voor.

De verhevenheid tussen Kleine Nete en Aa bestaat enerzijds voor een zeer groot deel uit duingronden en podzolen en anderzijds uit plaggenbodems, die wijzen op een eeuwenoud landbouwgebruik.

Hoewel op de voormalige Britse basis geen bodemkartering plaatsvond, kan men door interpolatie van de aangrenzende gekarteerde delen besluiten dat in het noordwesten van het deelgebied hoofdzakelijk natte zandbodems voorkomen en droge zandbodems met een groot aandeel gefixeerde stuifzanden in de rest van het militaire domein.

Hydrografie en hydrologie

Het ligt voor de hand dat een landschap dat grote delen van de Kleine Nete en de Aa en hun samenvloeiing omvat, sterk beïnvloed wordt door het hydrografisch net.

Het huidige landschapsbeeld van de Nete- en Aa-vallei werd voornamelijk gevormd tijdens de ijstijden. Gedurende de tussenijstijden steeg het zeepeil tot 4 meter boven het huidige peil, waardoor de stroomsnelheid van de rivieren verlaagde en ze hun eigen alluviale vlakke vormden. Gedurende de ijstijden zelf daalde het zeepeil fors onder het huidige peil, waardoor de rivieren zich dan ook dieper in hun eigen alluviale vlakke insneden.

De belangrijkste zijriviertjes of beken zijn de Gravenweidebeek in Grobbendonk, de Tweede en Derde Beek (Oorlandse Loop) in Vorselaar, de Fermerijloop in het Peertsbos in Herentals en de Vuilvoortloop ten zuiden van de Kleine Nete in Herentals.

Een aantal oude meanders langs zowel Kleine Nete en Aa zijn getuigen van een voorheen natuurlijk verloop van de rivieren. Hoewel vroegere rechte trekkingen en dijkwerken tot de mogelijkheden behoren, werd de Kleine Nete voor het eerst grootschalig door mensenhanden aangepakt naar aanleiding van de kanalisatie van de Kempen, die startte in 1830. In een eerste fase werd de rivier gekanaliseerd tussen Lier en Herentals. Aanvankelijk gebeurde de kanalisatie slechts tot Grobbendonk, maar op aandringen van de Herentalse gemeenteraad – onder impuls van de lakenfabrikanten, de leerlooierijen, de uitvoer uit de stapelhuizen en de boeren die ijverden voor bevloeiing van hun velden – werd ook het gedeelte tot Herentals gekanaliseerd. In een tweede fase werd het kanaal tussen Herentals en Bocholt gegraven. Het werd tussen 1843 en 1846 afgewerkt. In laatste instantie werd het Kempisch Kanaal in 1856 afgewerkt door een nieuwe verbinding te maken tussen de gekanaliseerde Kleine Nete in Grobbendonk en het kanaal Herentals-Bocholt. Na de opening van het Albertkanaal werd dit gedeelte gedempt.

Bodemgebruik

De ankerplaats Samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug kan naar bodemgebruik min of meer opgedeeld worden in volgende eenheden:

- Vallei van de Aa: het valleigebied van de Aa strekt zich uit van het noorden van Turnhout tot Grobbendonk, waar de rivier uitmondt in de Kleine Nete. Vanaf de oostgrens van de ankerplaats (Poederleeseweg) tot aan de Dijksebaan verdubbelt de vallei in breedte (ca. 400 meter aan de Aa-brug tot ca. 800 meter aan de Dijksebaan). De rivier is de belangrijkste bijrivier van de Kleine Nete;
- Vallei van de Kleine Nete: het valleigebied van de Kleine Nete strekt zich binnen de voorgestelde ankerplaats uit van de bossen van het BLOSO-domein in Herentals tot aan de Dijksebaan-Heiken (Netebrug). Het is een bijzonder waardevol kleinschalig natuur- en landschapsgebied;
- Samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa: het deelgebied bevindt zich tussen de Dijksebaan-Heiken (oosten), centrum van Vorselaar (zuiden), centrum van Grobbendonk (westen) en het militaire domein van Grobbendonk (zuiden). Dit deelgebied, met graslanden en bossen en waardevol bouwkundig erfgoed, zoals de watermolen en de resten van het voormalig kasteel van Grobbendonk is de historische kern van de ankerplaats;
- Het hoger gelegen interfluvium: zoals de naam al aangeeft is dit hoger gelegen gelegen deelgebied gelegen tussen de lager gelegen gronden aan de Aa in het noorden en de Kleine Nete in het zuiden. Het gebied is de natuurlijke uitloper van de Kempische heuvelrug en is voor een zeer groot deel bebost;
- Voormalige Britse Basis: dit meest zuidelijk gelegen deelgebied strekt zich uit tussen het gedempt kanaal bij de Kleine Nete en het Albertkanaal. Naast het militaire domein, een

belangrijk bos- en heidegebied, bestaat het ook uit de open grasland en restanten van de voormalige Priorij De Troon.

Vallei van de Aa

Historiek

Historische kaarten

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Graaf de Ferraris (ca. 1777) vallen meteen de natte beemden langsheen de meanderende rivier op, zowel ten noorden als ten zuiden ervan. Vreemd genoeg is er wel een verschil in perceelsgrootte tussen de noordelijke en zuidelijke oever. Ten noorden van de rivier zijn de percelen overwegend groter dan ten zuiden van de Aa. Een stelsel van grachten begrensd door houtkanten lijken te wijzen op een oud landbouwgebruik: de bevoeiing van graslanden. Ten zuiden van de Aa komen ook sporadisch enkele akkers voor. Aan de huidige Poederleeseweg in het oosten van de ankerplaats bevindt zich een blok van 8 door houtkanten omgeven akkers. Een drietal percelen ten noorden van de Aa zijn ijl bebost. De verbindingsweg (noord-zuid lopend) tussen het dorpscentrum van Vorselaar en de Priorij De Troon bestaat reeds (huidige Dijkbeemdenweg – Heiken) en is voor een groot gedeelte langs beide zijde van de weg voorzien van bomen.

Op de kaart van Vandermaelen (1854) zijn er weinig veranderingen merkbaar in dit gedeelte van de ankerplaats. De volledige vallei van de Aa wordt voorgesteld als beemdenlandschap, met uitzondering van een aantal percelen ten noorden van de Aa en aansluitend bij het groter wordende dorpscentrum van Vorselaar. Ze worden niet meer als grasland gekarteerd, maar als akkergrond.

Op de topografische kaarten van het Militair Cartografisch Instituut (1870 en 1909) blijft het beemdenlandschap (ten zuiden van de Aa nog steeds meer door houtkanten omgeven) behouden. Een opvallend verschil is echter merkbaar in het verloop van de rivier. Op de kaart van 1909 is de Aa op sommige plaatsen rechtgetrokken. De kaart van 1870 laat duidelijk meer meanders zien.

De topografische kaart van het Militair Geografisch Instituut uit 1949 (een herziening van de kaart van 1935) toont nog steeds het fraaie beemdenlandschap, maar met minder houtkanten dat op de vorige kaarten. Ten zuiden van de rivier verschijnt een eerste kleine waterplas (visvijver?).

Het orthofotoplan uit 1971 geeft min of meer hetzelfde landschapsbeeld. Het aandeel akker lijkt toe te nemen, ten koste van grasland en een aantal percelen werden ook in vergelijking met vorige kaart bebost.

Op het orthofotoplan van 1990 valt de verdere kaalslag van de lineaire landschapselementen op. Bovendien zijn op de eerste luchtbeeld duidelijk de aanplantingen van populierenbos te zien op een aantal percelen. Het aandeel akkers is verder toegenomen.

Archeologische bronnen

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt ter hoogte van de Aa-brug in Vorselaar een losse vondst van aardewerk uit de Romeinse tijd en een losse vondst van lithisch materiaal uit de Steentijd (CAI 105540).

Er vond in de vallei alsnog geen uitgebreid archeologisch onderzoek plaats. De donken langsheen de Aa kunnen belangrijke aanduidingen bevatten van bewoning uit de prehistorie en later. De rivier en zijn alluviale gronden kunnen tevens belangrijk zijn voor afzettingen uit de metaaltijden.

Huidig bodemgebruik

Een vergelijking van de recente luchtfoto van 2007 met de luchtfoto uit 1990 toont geen grote verschillen meer in de structuur van het gebied. Het valleigebied bestaat grotendeels uit als dan niet tijdelijke graslanden en akkers. Lineaire landschappen zijn nog aanwezig, maar het dichte netwerk van in het begin van de 20ste eeuw is verdwenen. Waar de landbouw niet actief is, verschijnen ruigten

(niet meer beheerde hooilanden) en populieraanplantingen. Het resultaat is een open valleilandschap hier en daar onderbroken door bomenrijen of houtkanten en populieraanplantingen.

Vallei van de Kleine Nete

Historiek

Historische kaarten

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Graaf de Ferraris (ca. 1777) wordt de meanderende rivier begeleid door natte beemden en kleine akkers. In vergelijking met de Aa-vallei is het aandeel 'bos' in de Nete-vallei echter groter, zowel ten noorden van de rivier als ten zuiden ervan. De rivier vormt de grens met de hoger gelegen duinenrug (*Haen huvel*), die voor een groot gedeelte al in cultuur is gebracht (grote akkerpercelen rondom een aantal hoeven). De overgang naar de rivier bestaat uit een gemengd bos. Parallel, ten zuiden van de Kleine Nete, loopt een weg die aan beide zijden door bomen wordt begeleid (de huidige straat Vuilvoort).

Grote veranderingen zijn zichtbaar op de kaart van Vandermaelen (1854). De eerste resultaten van de 'kanalisatie van de Kempen' zijn immers op dit kaartblad te zien. De Kleine Nete werd vanaf 1830 tussen Lier en Herentals gekanaliseerd. De voordien sterk meanderende rivier heeft een strakker stroompatroon, omdat een aantal meanders zijn doorsneden. Het meest opvallend is het verschijnen van het kanaal Herentals –Bocholt (of het Kempisch Kanaal), dat ten noordwesten van Herentals (binnen de perimeter van de ankerplaats) wordt verbonden met de gekanaliseerde Kleine Nete. Een andere nieuwigheid die al op de kaart in lichte overdruk wordt getoond is (maar wellicht bij optekenen en uitgave van de kaart nog niet is uitgevoerd) is een verbinding tussen de Kleine Nete vanaf Priorij den Troon en het pas gegraven Kempisch Kanaal. Het beemden- en boslandschap blijft ongeacht deze ingrijpende werken behouden.

Op de topografische kaarten van het Militair Cartografisch Instituut (1870 en 1909) verandert er weinig aan het landschapsbeeld (met uitzondering van de effectief gerealiseerde verbinding tussen Kleine Nete en het Kempisch Kanaal). Een belangrijk verschil met de noordelijk gelegen vallei van de Aa, is dat de vallei van de Kleine Nete minder open oogt door de verspreide ligging van kleine bospercelen, natte graslanden en akkers. Laatstgenoemde zijn duidelijk nog door houtkanten omzoomd.

De topografische kaart van het Militair Geografisch Instituut uit 1935 toont nog steeds het kleinschalige compartimentenlandschap van de vallei.

Het orthofotoplan uit 1971 geeft min of meer hetzelfde landschapsbeeld. Voor het eerst zijn duidelijk een aantal woningen langsheen Vuilvoort op te merken. Het verbindingskanaal tussen Kleine Nete en Kempisch Kanaal is gedempt en blijft als verbindingsweg achter. Er verschijnen duidelijk gaten in het netwerk van houtkanten en bomenrijen.

Op het orthofotoplan van 1990 valt de verdere kaalslag van de lineaire landschapselementen op. Tussen het gedempt verbindingskanaal en de Kleine Nete wordt een zuiveringsstation gebouwd.

Archeologische bronnen

Er zijn geen archeologische vondsten bekend in dit deelgebied. Zoals voor het valleigebied van de Aa geldt dat ook de donken belangrijk kunnen zijn voor bewoning in het verleden en kan de rivier en zijn alluviale gronden belangrijk zijn voor afzettingen uit de metaaltijden.

Huidig bodemgebruik

Een vergelijking van de recente luchtfoto van 2007 met de luchtfoto uit 1990 toont geen grote verschillen meer in de structuur van het gebied. Het valleigebied bestaat grotendeels uit een verwevenheid van al dan niet tijdelijke graslanden, akkers, populieraanplantingen, valleibosjes en

verspreide (plaatselijk geclusterde) bebouwing langsheen Vuilvoort. Lineaire landschappen zijn nog aanwezig, maar het dense netwerk van in het begin van de 20ste eeuw is verdwenen.

Samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa

Historiek

Historische kaarten

Het samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa is op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Graaf de Ferraris (ca. 1777) een kluwen van beekjes en rivieren ten zuiden en ten oosten van respectievelijk de dorpscentra van *Vorselaar en Ouwen et Grobbendonck*. Op het punt van samenvloeien van Nete en Aa staat de huidige watermolen reeds ingetekend, evenals een aantal hoevegebouwen. Aanpalend, tussen Nete en Aa, bevinden zich de voorgebouwen van het kasteel van Grobbendonk. Een dreef bestaand uit een dubbele bomenrij vormt de toegang tot het kasteel vanuit het centrum van Grobbendonk. Beide rivieren en hun bijlopen worden begeleid door natte graslanden omgeven door houtkanten. Het grootste gedeelte van dit deelgebied bestaat dan nog uit een open heide, waarin verspreid bosjes voorkomen.

Op de kaart van Vandermaelen (1854) zijn de weinige veranderingen het verder in cultuur brengen van de heidegronden. De oppervlakte aan beemden neemt verder uitbreiding.

Op de topografische kaarten van het Militair Cartografisch Instituut (1870 en 1909) valt op dat er van het oorspronkelijke heidebegroeiing niets meer over blijft. Graslanden en akkers bepalen het uitzicht.

De topografische kaart van het Militair Geografisch Instituut uit 1950 (een herziening van de kaart van 1935) toont nog steeds het beemdenlandschap. Het aandeel akkerland is wel kleiner geworden ten voordele van grasland. In vergelijking met de vallei van de Aa en de Kleine Nete blijft het netwerk van kleine landschapselementen behouden.

Op het orthofotoplannen van 1971 en 1990 valt op hoe stabiel het landschap is gebleven. Akkers nemen in het zuiden van het deelgebied meer uitbreiding.

Archeologische bronnen

Van dit deelgebied, dat de historische kern van de ankerplaats kan genoemd worden, zijn het meest gegevens in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) bekend:

- Een hoeve met walgracht, gelegen Heiken 18 in Vorselaar uit de Middeleeuwen daterend (CAI 100325);
- Verschillende losse vondsten van aardewerk in de omgeving van de watermolen uit de Middeleeuwen (CAI 100498, 100499);
- Het oud kasteel van Grobbendonk van de Late Middeleeuwen (CAI 101841);
- Hoeve de Troon (CAI 101843);
- Verschillende losse vondsten van aardewerk uit de Romeinse tijd (CAI 105522, 105523, 105524, 105525)
- Een losse vondst van aardewerk uit de Middeleeuwen ter hoogte van de Troon (CAI 105526).

Huidig bodemgebruik

De hierboven summier beschreven landschapsgeschiedenis laat zien dat het landschap in dit deelgebied in grote mate stabiel bleef. Vandaag is het nog steeds een open valleilandschap met graslanden, ruigten, akkers, Canadapopulieren, broekbos, drassige aardewegen, greppels, beken en bomenrijen. De omgeving van de watermolen en het kasteel blijft de historische kern van dit deelgebied en de ankerplaats uitmaken.

Het hoger gelegen interfluvium

Historiek

Historische kaarten

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Graaf de Ferraris (ca. 1777) bestaat het zuidelijk deel van dit deelgebied uit bos. Het noordelijk deel bestaat voor een groot deel nog uit niet-ontgonnen heide. Ter hoogte van het Heiken zijn rondom een aantal hoeven de oorspronkelijke heidegronden omgevormd door houtkanten en bomenrijen omgeven akkers.

Op de kaart van Vandermaelen (1854) blijft deze situatie min of meer behouden. Opvallend is wel dat meer percelen zijn bebost op de top van de heuvelrug.

Op de topografische kaarten van het Militair Cartografisch Instituut (1870 en 1909) neemt het aandeel bos stelselmatig verder uitbreiding, voornamelijk in het zuidelijk deel van het deelgebied. In het noordelijk deel neemt het aandeel akker en grasland toe.

De topografische kaart van het Militair Geografisch Instituut uit 1935 toont het nagenoeg volledig beboste zuidelijk deel van de ankerplaats, terwijl het noordelijk deel een compartimentenlandschap is van afwisselend akker, bos en een kleiner aandeel grasland.

Het orthofotoplan uit 1971 geeft min of meer hetzelfde landschapsbeeld, maar het valt op dat het kenmerkende patroon van kleine landschapselementen in het noordelijk deel van deelgebied in oppervlakte vermindert. De sportterreinen aan de oostzijde van de ankerplaats verschijnen.

Op het orthofotoplan van 1990 zijn er geen ingrijpende wijzigingen merkbaar.

Huidig bodemgebruik

Het bodemgebruik bleef de laatste decennia vrij stabiel: het zuidelijk deel wordt gedomineerd door gesloten naald- en loofbos. Het noordelijk deel werd meer in cultuur gebracht voor landbouwdoeleinden. Van de oorspronkelijke heide is in het deelgebied niets meer terug te vinden.

Archeologische bronnen

Er zijn geen archeologische vondsten bekend in dit deelgebied. De plaggenbodems op de heuvelrug doen vermoeden dat er zich zeer oude bewoning moet bevinden. Mogelijk hebben recente duinoverstuivingen nog voor goed bewaarde archeologische sites gezorgd.

Voormalige Britse Basis

Historiek

Historische kaarten

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van Graaf de Ferraris (ca. 1777) bestaat dit deelgebied hoofdzakelijk uit een onontgonnen droge heide en moerasgebied. De site rondom Priorij De Troon is de enige ontgonnen zone langs de Kleine Nete. Deze priorij werd in al in 1414 gesticht door ridder Aert van Crayenheim, toen onder andere heer van Ouwen (nu Grobbendonk), Bouwel en Olmen en drossaard van Brabant. Naast een vijftal gebouwen bestaat de site in hoofdzaak uit akkers, bosjes en een duidelijk op de kaart herkenbare visvijver. Opvallend zijn drie wegen die in noordwest-zuidoostelijke richting verlopen : een weg van het kasteel van Grobbendonk naar Meerhoeven, één van de Troon naar Meerhoeven en een verbinding tussen de Troon en Wolfste (Herentals).

Op de kaart van Vandermaelen (1854) bestond de voormalige Britse Basis uit uitgestrekte heidegebieden met in het westen een groot aantal percelen naaldbos en in het oosten meer loofbos, gras- en hooiland en een vrij groot moeras.

Op de topografische kaarten van het Militair Cartografisch Instituut (1870 en 1909) blijft dit landschapsbeeld behouden: een bebost gebied met een open gedeelte rondom De Troon en een halfopen moeras- en bosgebied in het oosten

De topografische kaart van het Militair Geografisch Instituut uit 1949 (een herziening van de kaart van 1935) toont nog steeds het beboste landschap met landduinen en het opener moerasgebied rondom De Goorkens .

De orthofotoplannen van 1971 en 1990 tonen de meest ingrijpende verandering: militaire infrastructuur verschijnt. Hij bestaat uit een netwerk van betonwegen en asfalt, betonnen platforms voor olietanks, diepe blusputten, loodsen, magazijnen, stallen en woningen. Ook een spoorlijn op het gedempte Kempisch Kanaal verschijnt.

Archeologische bronnen

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt het klooster De Troon (CAI-nummer 101839) en losse vondst van aardewerk. De duin- en moerasgronden (veen) zijn paleo-ecologisch belangrijk, maar werden nog niet in detail onderzocht.

Huidig bodemgebruik

Bossen domineren vandaag nog steeds het landschapsbeeld van de Britse militaire basis. In grote lijnen overheersen de naaldbossen met Grove en Corsikaanse den, maar in het oosten van het deelgebied komen ook uitgestrekte loofbossen voor. In het westelijk deel van de Britse Basis en ten zuiden van de Troon bevinden zich nog een aantal graslanden. Aan de westelijke grens komt nog droge heide voor. Vooral in het oostelijk deel bevinden zich nog percelen met natte heide. Er werden onder andere met het LIFE-project Danah inspanningen gedaan om de natuurwaarde en beschermde vegetaties (droge heide, vennen, natte en droge hooi- en schraallanden en landduinen) te behouden en uit te breiden.

6. De landschapskenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

Deelgebied 1 : Vallei van de Aa

Het valleigebied van de Aa strekt zich uit van het noorden van Turnhout tot Grobbendonk, waar de rivier uitmondt in de Kleine Nete. Vanaf de oostgrens van de ankerplaats (Poederleeseweg) tot aan de Dijksebaan verdubbelt de vallei in breedte (ca. 400 meter aan de Aa-brug tot ca. 800 meter aan de Dijksebaan). De rivier is de belangrijkste bijrivier van de Kleine Nete. In de voorgestelde ankerplaats monden Leigracht, Bosbeek-Kindernouwbeek-Visbeek en Schupleerloop uit in de Aa. Valleigebieden hebben een belangrijke natuurwetenschappelijke erfgoedwaarde (geomorfologische waarde, natuurwaarde) en zijn vaak bijzonder structurerend (in oorzakelijke zin). Ze zijn drager van heel wat andere landschapskenmerken. Ter hoogte van de Aa zijn dit:

- a) De aanwezige donken of verhevenheden in het laaggelegen valleigebied;
- b) Het plaatselijke aanwezige veensubstraat in de vallei;
- c) De aanwezigheid van een aantal oude meanders;
- d) Het hydrografische netwerk van beken, sloten en kleine greppels;
- e) De aanwezige graslanden met historisch gebruik als graas- of hooiweide;
- f) De historische parcelering (de nagenoeg ongewijzigde perceelsstructuur/vorm) in bepaalde delen van de vallei (ten noorden van de Oorlandse Heide);

- g) Een aantal waardevolle populieraanplantingen.

Deelgebied 2: Vallei van de Kleine Nete

Met dit deelgebied worden de lager gelegen gronden tussen de bossen van het 't Peertsbos en het Heiken en het gedempte Kempisch Kanaal bedoeld. Centraal stroomt de Kleine Nete, in het zuidelijk gedeelte van dit deelgebied stroomt parallel met de Kleine Nete de Vuilvoortloop. De belangrijkste relict en landschapselementen zijn:

- a) De aanwezige donken of verheven heden in het laaggelegen valleigebied;
- b) Het plaatselijk aanwezige veensubstraat in de vallei;
- c) De aanwezigheid van een aantal oude meanders;
- d) Het netwerk van beken, sloten en kleine greppels;
- e) De restanten van zeer oud bos in de vallei;
- f) De aanwezige graslanden met historisch gebruik als graas- of hooiweide
- g) Het niet-beschermd bouwkundig erfgoed: Alleenstaand woonhuis (Vogelzang 4, Herentals);

Deelgebied 3: Samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa

Het samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa, het meest westelijk gelegen deelgebied, omvat het natte valleilandschap tussen de kernen van Grobbendonk (westen), Vorselaar (noorden), de historische verbindingsweg tussen Vorselaar en het Heiken (Vorselaar en Herentals) (oosten) en het gedempte Kempisch Kanaal (Troon) (zuiden). Dit gedeelte van de ankerplaats met waardevol bouwkundig erfgoed, zoals de nog steeds actieve watermolen en de voorgebouwen van het vml. Hof van Grobbendonk, vormt de historische kern van de ankerplaats. Tot de belangrijkste relict en elementen behoren:

- a) De aanwezige donken of verhevenheden in het laag gelegen valleigebied;
- b) Het plaatselijk aanwezige veensubstraat in de vallei;
- c) De aanwezigheid van een aantal oude meanders;
- d) De samenvloeiing van verschillende waterlopen (Aa, Kleine Nete, Tweede Beek, Derde Beek, Gravenweidebeek);
- e) Het netwerk van beken, sloten en kleine greppels;
- f) De restanten van waardevol valleibos en struwelen;
- g) De verspreid voorkomende populieraanplantingen;
- h) Een nog steeds herkenbare kleinschalige perceelsstructuur ter hoogte van de Graafweide en aan beide zijden van de Watermolenweg;
- i) De nog aanwezige dreefstructuur ter hoogte van het voormalige kasteel en Graafweide (Watermolenweg en drie zijdreven);

- j) Het nog aanwezige netwerk van kleine landschapselementen zoals houtkanten en bomenrijen ter hoogte van Graafweide en het gebied tussen de zwaai kom en Grobbendonk-centrum
- k) Het aanwezige bouwkundig erfgoed:
 - a. Het beschermd bouwkundig erfgoed:
 - i. Watermolen (Watermolenweg, Grobbendonk), bestaande uit twee molengebouwen is de enige nog functionele watermolen op de Kleine Nete
 - ii. Het voormalige voorgebouw van het Kasteel van Grobbendonk;
 - iii. De saswachterswoning en de sluiskom ('t Sas 4, Grobbendonk);
 - b. Het niet-beschermd bouwkundig erfgoed:
 - i. Molenaarswoning en bijgebouwen uit de tweede helft van de 19de eeuw (Watermolenweg, Grobbendonk);
 - ii. Hoeve ter Hulsdonck (Hofeinde 27, Grobbendonk);
 - iii. Sluizenstelsel op de samenvloeiing van kleine Nete en Aa (Watermolenweg, Grobbendonk)
- l) Onverharde wegen in het gebied

Deelgebied 4: Het hoger gelegen interfluvium

Dit deelgebied, gelegen tussen het valleigebied van de Aa (noorden), het valleigebied van de Kleine Nete (zuiden), het woongebied Ter Buken en het recreatiedomein van BLOSO (oosten) en het gehucht Heiken in het westen, wordt landschappelijk gekenmerkt door de uitlopers van de oostwaarts gelegen Kempische heuvelrug. Open akkers en graslanden in het noorden van het deelgebied zijn het resultaat van de oorspronkelijke Oorlandse Heide. Het zuiden van het deelgebied bestaat uit gesloten bos met een groot aandeel naaldbos. De voornaamste landschapselementen en relictten zijn:

- a) de beboste landduinen, met een groot aandeel naalddhout (Grove den en Corsikaanse den) en zeer oud fragmentair eiken-berkenbos;
- b) het aanwezige eiken-beukenbos op de overgang naar de vallei van de Kleine Nete;
- c) de door houtkanten omgeven akkers en graslanden;
- d) de aanzienlijke oppervlakte plaggenbodems op het Heiken;
- e) Het niet-beschermd bouwkundig erfgoed:
 - a. Kapel Heiken (Heiken, Vorselaar);
 - b. Hoeve met losstaande bestanddelen (Meivuurstraat z/n, Herentals).

Deelgebied 5: Voormalige Britse Basis

Dit deelgebied dankt zijn naam aan de Britse militaire aanwezigheid van 1951 tot 1992. Aanvankelijk was het een open heidegebied, dat later voor een zeer groot gedeelte werd bebost met naalddhout. Op een donk langs de Kleine Nete werd in het begin van de 15de eeuw een godshuis opgericht (de priorij Onze-Lieve-Vrouw-ten-Troon), van waaruit de gronden in de onmiddellijke nabijheid in cultuur werden gebracht (akkers en wei- en hooilanden). De meer vochtige delen in het oosten bleef als moeras van ontginning gespaard. De voornaamste landschapsrelictten zijn:

- a) de beboste landduinen met een groot aandeel naalddhout;
- b) de goed ontwikkelde eiken-berkenbossen in het oosten en zuiden van het deelgebied;
- c) de voedselarme droge graslanden ten zuiden van de Troon;

- d) de droge heidevegetatie in het zuidwesten;
- e) de vochtige en natte heide in het oosten;
- f) de oligotrofe vennen;
- g) de verlandingsvegetaties en wilgenstruwelen;
- h) een monumentale beukendreef;
- i) het bouwkundig erfgoed: de kerkruïne van de Troon (de oostvleugel en zuidelijke afsluitmuur)(Troon, Grobbendonk).

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

De ankerplaats bevat geomorfologische, bodemkundige, hydrologische, landschapsecologische, faunistische en floristische erfgoedwaarden.

Het sterke contrast tussen de natte alluviale zandleem- en zandbodems van beide beekvalleien en de hoger gelegen droge duin(zand)gronden van de tussenliggende heuvelrug tussen beide rivieren maakt deze ankerplaats tot een landschap met een bijzondere geomorfologische waarde. Deze natuurlijke structuur gaf samen met de rijke cultuurgeschiedenis van het gebied aanleiding tot een uiterst gevarieerd landschap van gesloten naald- en loofhoutbossen, natte beemden, struwelen, ruigten, heide, akkers en vennen met elk hun specifieke flora en fauna.

Om het behoud van de natuurlijke rijkdom van het landschap te verzekeren werden bepaalde delen van de ankerplaats als natuureservaat erkend en aangemeld als Europees Habitatrichtlijngebied.

Historische waarde

De historische waarde van de ankerplaats blijkt uit:

- het historische landgebruik;
- het bouwkundig erfgoed;
- de archeologische vondsten.

Het landschap vertoont nog verschillende sporen van de rijke ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied. Uit analyse van de historische kaarten blijkt dat de beemden en akkers nog een relatief gave perceelsstructuur met perceelsrandbegroeiing bezitten. Ook het wegenpatroon en een aantal dreven zijn mooi bewaard gebleven. De oude meanders langs de Kleine Nete en Aa verwijzen naar de oorspronkelijke loop beide rivieren. Vooral op het hoger gelegen interfluvium komen nog plaggenbodems voor, wat wijst op vroegere landbouwactiviteiten.

Belangrijk voor de geschiedenis van het gebied was de stichting en vestiging van de priorij O.-L.-Vrouw-Ten-Troon in 1414, net ten zuiden van de Kleine Nete. De kerkruïne, en de bewaarde oostelijke kloostervleugel en afsluitingsmuur gaan alle terug tot de 15de eeuw.

De watermolen en de voorgebouwen van het oude kasteel vormen de historische kern van de noordwestelijke helft van het gebied. De molen werd voor de eerste keer vermeld in 1254. De huidige molen dateert van de 17de eeuw. De nog resterende gebouwen van het voormalige Hof van Grobbendonk werden gebouwd in 1540. Achter het Hof ligt nog steeds 'het domein van de graaf' of de 'beemden'. Ook op andere plaatsen in het gebied komen historische bouwwerken voor. Ter hoogte van Heiken staat de zg. 'Kapel Heiken', een neotraditionele constructie die in 1905 werd opgericht als dankkapel. Een aantal kenmerkende hoeven illustreert tevens de cultuurgeschiedenis van het landschap.

Esthetische waarde

De esthetische waarde van deze ankerplaats wordt hoofdzakelijk bepaald door de grote variatie in landgebruik. Gesloten bossen en struwelen, open natte weilanden, droge akkers, ruigten, heide en talrijke lineaire kleine landschapselementen als beken, grachten, bomenrijen, dreven, en landelijke wegen alsook de nog aanwezige duinrestanten bezorgen het landschap een visueel erg aantrekkelijk karakter. Aangevuld met het verspreid voorkomend en divers bouwkundig erfgoed draagt dit bij tot een zeer grote belevingswaarde van dit valleilandschap.

Ruimtelijk-structurende waarde

Het landschapsbeeld van deze ankerplaats wordt zeer sterk beïnvloed door het hydrografisch net, waarbij de Kleine Nete en de Aa met hun respectievelijke valleien belangrijke structurende elementen zijn. De onregelmatige perceelsvormen en de afwisseling in vegetatie met dichte, gesloten bossen en open weilanden geven ontstaan aan een gevarieerd, kleinschalig en typisch Kempisch valleilandschap. In het oosten aansluitend op de het landschap van de 'Heuvelrug tussen Herentals en Lichtaart met Netevallei', maakt deze ankerplaats deel uit van een groter aaneengesloten gebied met landduinen en valleien.

Socio-culturele waarde

De priorij O.-L.-Vrouw-ten-Troon, bestemd voor de broedergemeente van de Reguliere Kanunniken van Sint-Augustinus, werd na haar oprichting in 1414 al vlug een wetenschappelijk en literair centrum - een zogenaamd scriptorium - ter verspreiding van de geestescultuur.

8. Aanpassingen t.o.v. de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

Aanpassing afbakening

De perimeter van de ankerplaats, zoals afgebakend in de Landschapsatlas (versies 2001 en 2005), werd niet noemenswaardig aangepast. Er werden enkele kleine correcties uitgevoerd zodat de grens samenvalt met "harde" terreingrenzen.

Aanpassing inhoud

Het tekstuele gedeelte werd aangepast op het vlak van de omschrijving, landschappelijke waarden en kansen en knelpunten. Hierbij werd geactualiseerd op basis van literatuurgegevens en terreinwerk.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats

De toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats wordt weergegeven in kaart 2.

De vallei van de Kleine Nete en de Aa tussen Grobbendonk en Herentals behoort ongetwijfeld tot de minst verstoorde grotere landschapselementen in de Antwerpse Kempen. Uit de nog aanwezige landschapskenmerken en -waarden blijkt vooral de positieve bijdrage die de mens in landschapsontwikkeling van het gebied heeft gehad. **Het behoud van deze kenmerken en waarden is de hoofddoelstelling.** Volgende algemene doelstellingen worden beoogd:

- het optimaal behoud, de instandhouding en het onderhoud van de voor het landschap waardevolle en opbouwende elementen, waar onder het aanwezige bouwkundig erfgoed, historische perceelsstructuur, soortenrijke graslanden, waterlopen, houtkanten, bomenrijen, dreven, hooilanden, weilanden, bossen, grachten, beken, donken, meanders, landelijke wegen en paden;

- het optimaal behoud en beheer van de aanwezige landschappelijke en natuurkwaliteiten;
- het behoud van de bestaande milieukwaliteit (bodem, waterhuishouding, reliëf);
- het conserveren van archeologische vondsten; bij werken dient rekening gehouden te worden met de archeologische waarden;

Deelgebied 1 : Vallei van de Aa

Vanaf de Aa-brug (N153 – Poederleeseweg) stroomafwaarts tot de eerste dijkweg (Dijkbaan – Heiken) is het landschap te typeren als een hoofdzakelijk open akker-en grasland met enkele populier- en dennenaanplantingen en een enkel restant van valleibos (elzenbos). Voorheen een open beemdenland. Op een aantal plaatsen is de historische perceelsstructuur (smalle, langwerpige hooilandjes loodrecht op de beek) bewaard gebleven. Door schaalvergroting en toegenomen mechanisatie van de landbouw is de openheid van het landschap bewaard, maar verdwenen ook een zeer groot deel van de kenmerkende graslanden.

Beleidsopties vanuit Onroerend Erfgoed zijn:

- het behoud en het noodzakelijke beheer van het open landschap, zonder bebouwing;
- het behoud en onderhoud van typische geomorfologische elementen (rivierdonken en oude meanders);
- instandhouding van de natuurlijke waterhuishouding;
- het deskundig beheren van waterlopen i.f.v. waterkwaliteit en waterkwantiteit;
- het extensief beheren van de oeverzones van waterlopen en grachten;
- behoud en onderhoud van de resterende historische perceelsstructuur en grachtenstelsel;
- behoud van het onverharde wegenpatroon;
- behoud, beheer en herstel van streekeigen houtige begroeiing;
- het voeren van een uitdoofbeleid voor weekendverblijven.

Deelgebied 2: Vallei van de Kleine Nete

Dit deelgebied, tussen de voormalige spoorweg en de bossen op het hoger gelegen interfluvium, wordt gekenmerkt door de centraal gelegen (rechtgetrokken) Kleine Nete (met enkele oude meanders) en natte, bemeste graslanden, akkers, natte ruigten, zuur eikenbos, enkele populieraanplantingen en enkele goed ontwikkelde houtkanten. Langsheen Vuilvoort (een smalle straat die parallel met de Kleine Nete loopt) zijn een aantal oude woningen gelegen (gedeeltelijk geclusterd, een aantal verspreid)(gewestplan: natuurgebied).

Onroerend Erfgoed pleit voor dit deelgebied:

- het behoud en het noodzakelijke beheer van het kleinschalige (halfopen tot open) valleilandschap;
- de aanwezige (zonevreemde) bebouwing langsheen Vuilvoort maximaal geïntegreerd wordt in het kleinschalige landschap, waarbij een eventueel verbouwen van woningen rekening dient te houden met passende dimensies, architecturale vormgeving, materiaalgebruik, kleurstelling en landschapseigen beplantingen afgestemd op de voorkomende landschapkenmerken;
- het deskundig beheren van waterlopen i.f.v. waterkwaliteit en waterkwantiteit.
- het behoud van de resterende historische perceelsstructuur en grachtenstelsel;
- het behoud en beheer van de schaars aanwezige onverharde landelijke wegen met behoud van het historische wegenpatroon.
- het behoud, beheer en herstel van streekeigen houtige begroeiing;
- het voeren van een uitdoofbeleid voor weekendverblijven.

Deelgebied 3: Samenvloeiingsgebied van Kleine Nete en Aa

Het samenvloeiingsgebied van de Kleine Nete en Aa is het gedeelte tussen de voormalige Britse Basis (zuiden), de verbindingsweg Grobbendonk-Vorselaar (Hofeinde) (noorden), de dwarsdijk Dijkbaan – Heiken (oosten) en het dorpscentrum van Grobbendonk (oosten).

Het landschap bestaat uit een lappendeken van weilanden, beemden, ruigten, populieraanplantingen, elzenbossen, houtkanten, onverharde paden, poelen. Akkers zijn zeldzaam. De kern van het gebied wordt gevormd door de eigenlijke samenvloeiing van Kleine Nete en Aa en het errond gevestigde bouwkundig erfgoed: de watermolen, de hoeve Het Oude Hof, de brug met sluisconstructie en de voorgebouwen van het verwoeste kasteel van Grobbendonk. Naast Kleine Nete en Aa zijn ook de bijbeken van beide rivieren kenmerkend: de Gravenweidebeek (Kleine Nete), Tweede beek (Kleine Nete), Derde beek – Oorlandse loop (Kleine Nete) en Schupleerloop (Aa).

- het behoud en het noodzakelijke beheer van het halfopen tot open valleilandschap;
- het behoud en onderhoud van typische geomorfologische elementen (rivierdonken en oude meanders);
- instandhouding van de natuurlijke waterhuishouding en natuurlijk overstromingsregime;
- het deskundig beheren van waterlopen i.f.v. waterkwantiteit en waterkwaliteit;
- behoud van de resterende historische perceelsstructuur en grachtenstelsel;
- het stimuleren van een historisch verantwoord graslandbeheer afgestemd op de floristische, faunistische, cultuurhistorische, archeologische en landschappelijke waarden en potenties;
- het behoud en beheer van het historische drevenpatroon rond het kasteel van Grobbendonk en de watermolen
- het behoud en deskundig beheren van het netwerk van kleine landschapselementen (bomenrijen en houtkanten)
- het behoud en herstel van de waterbouwkundige infrastructuur zoals sluizen, stuwen, bruggen, duikers, enz.
- het behoud en beheer van al het bouwkundig erfgoed (molen ,hoeven, voorgebouwen kasteel, saswachterswoning, sluis,...), , waarbij bij eventuele verbouwing de bouwkundige erfgoedwaarde gevrijwaard blijft, hersteld of versterkt.. Een beperkte uitbreiding van een bestaand bouwvolume kan toegelaten worden voor zover de bouwkundige erfgoedwaarde gevrijwaard blijft, hersteld of versterkt wordt, maar er kan in geen geval een uitbreiding van meer dan 20% toegestaan worden. De mogelijkheid en de omvang van de uitbreiding zal afgewogen worden aan de specifieke erfgoedwaarde.
- het behoud en beheer van het (onverharde) wegenpatroon.

Deelgebied 4: Het hoger gelegen interfluvium

De Poederleeseweg, het woongebied van Ter Buken en het recreatiedomein van BLOSO vormt de oostgrens van dit deelgebied. De zuid- en noordgrens worden respectievelijk gevormd door de vallei van de Kleine Nete en de vallei van de Aa, terwijl het gehucht Heiken de westgrens is. De uitlopers van de Kempische Heuvelrug typeren hoofdzakelijk het landschap. De beboste landduinen op de heuvelrug bestaan hoofdzakelijk uit naaldbout. Ten noorden van de weg Heiken (Oorlandse Heide) werd de oorspronkelijke heidebegroeiing niet bebost, maar werd omgezet in voornamelijk akkers als overgang naar de beemden van de vallei van de Aa. De afwisseling van akkers met bospercelen en een netwerk van kleine landschapselementen geven invulling aan dit deelgebied.

Een knelpunt vormen de twee op het gewestplan aangeduide zones voor verblijfsrecreatie.

Beleidsopties zijn:

- het behoud en beheer van het gevarieerde compartimentenlandschap;
- het behoud van de geomorfologische structuur van dit deelgebied (landduinen);
- behoud, beheer en stimuleren van het herstel van het netwerk van kleine landschapselementen;
- behoud en herstel van het wegenpatroon en de onverharde of half verharde paden rekening houdend met het oorspronkelijke wegprofiel, -breedte en de begeleidende wegbermen en langsgrachten;

- behoud van het landelijk karakter van de bestaande bebouwing, waarbij verbouwen van woningen rekening dient te houden met passende dimensies, architecturale vormgeving, materiaalgebruik, kleurstelling en landschapseigen beplantingen afgestemd op de voorkomende landschapskenmerken;
- het integreren van de toeristisch-recreatieve ontwikkelingsperspectieven in relatie tot de ruimtelijke draagkracht en de voorkomende erfgoedwaarden in de ankerplaats;
- het begeleiden en sturen van recreanten (wandelen, fietsen);
- de landschappelijke integratie van de bestaande camping.

Deelgebied 5: Voormalige Britse Basis

De voormalige Britse Basis strekt zich uit tussen het gedempte Kempisch Kanaal en het Albertkanaal. Het voorkomen van dit deelgebied wordt hoofdzakelijk bepaald door bossen. Het grootste gedeelte bestaat uit naaldbout (Grove den en Cosikaanse den). In het zuiden en oosten van het deelgebied komt ook loofhout voor (voornamelijk eiken-berkenbos en elzenbos). Ten zuiden van de voormalige priorij bevinden zich een aantal open graslanden. Elementen van droge heide, natte heide, laagveenmoerassen en wilgenstruwelen zijn ook aanwezig in het deelgebied. De aanwezigheid van deze heide- en bosbiotopen en inherent eraan verbonden voorkomen van zeldzame planten- en diersoorten maken dit deelgebied belangrijk voor natuurbeschoud.

Tot het waardevol bouwkundig erfgoed behoren de restanten van de voormalige priorij in het noorden van het deelgebied.

Onroerend Erfgoed pleit voor:

- het deskundig beheren van de aanwezige heide-, moeras-, grasland- en bosbiotopen, die ecologisch en landschappelijk bijzonder waardevol zijn;
- het herstellen en onderhouden van een natuurlijke waterhuishouding, zodat essentiële ecologische en landschappelijke processen doorgang blijven vinden;
- het behoud en beheer van het militaire erfgoed;
- het behoud en beheer van resterende dreven;
- het behoud en beheer van al het bouwkundig erfgoed (ruïne en muren van de voormalige priorij).

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

De ankerplaats Het samenvloeiingsbied van de Kleine Nete en Aa met de westelijke uitlopers van de Kempische Heuvelrug tussen Grobbendonk, Vorselaar en Herentals is, zoals uit de landschapsgeschiedenis blijkt, een vrij stabiel valleienlandschap met een beboste en in beperkt landbouwgebruik zijnde heuvelrug tussen beide riviervalleien. Hoofdzakelijk drie groepen van menselijke activiteiten vinden er plaats: landbouw, recreatie en militaire activiteiten.

Gelukkig heeft grootschalige landbouw er nog geen te grote vlucht genomen. Hij vindt vooral plaats op de heuvelrug (Oorlandse Heide) en 't Heiken en past nog binnen de schaal en de historische kenmerken van het landschap. Militaire activiteiten beperken zich tot kleine oefeningen op het militair domein. De recreatieve activiteiten houden verband met de oprichting van het BLOSO-sportcentrum net buiten de ankerplaats, maar beperkt zich niet tot deze terreinen. Vooral actief fietsverkeer en mountainbike, die steeds op zoek is naar nieuwe (en ongekende) routes in de bossen en langs de Netedijken wordt als negatief ervaren. Ook het gebruik van kajaks, kano's en vloten op de Kleine Nete wordt als storend ervaren, waarbij vooral ook het veelvuldig achterlaten van afval op de oevers en op de bodem van de rivier voor problemen zorgt. Enkele weekendverblijven en bebouwing ontsieren het landschap in de valleien.

Naast een aan de schaal aangepaste en met landschapskenmerken en landschapswaarden rekening houdende landbouw, zijn natuurbeschoud en zachte recreatie de opties voor deze ankerplaats. Het ligt voor de hand dat natuurbeschoud zich moet concentreren op de meest waardevolle gebieden: de voormalige Britse Basis en de beemden in de beekvalleien. De erkenning van natuureservaten (Schupleer en Vuilvoort) en het deskundig beheer van de waardevolle biotopen op het militair domein

door het Agentschap voor Natuur en Bos in het kader van de uitvoering van het Natuurrichtplan Heuvelrug-benedenstrooms én de acties in het kader van het Life project DANAH (ANB samen met de militaire overheid) zijn voorbeelden met zichtbare resultaten op het terrein. Voor het voortbestaan van de natte beemden is het behoud van een natuurlijke overstroming absoluut noodzakelijk. Verdere dijkverhogingen zijn dan ook uit den boze.

11. Gewenste planologische afstemming

De aanduiding als ankerplaats kan beleidsversterkend werken voor initiatieven op vlak van ruimtelijke planning en beleid dat betrekking heeft op de open ruimte zoals natuur- en plattelandsbeleid.

In de gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen van de betrokken gemeenten (Grobendonk, Vorselaar en Herentals wordt uitgebreid aandacht besteed aan de ankerplaats. Zo pleit de gemeente Grobendonk voor het harmonieus naast elkaar bestaan van landbouw, natuur en recreatie in de vallei van de Kleine Nete. De gemeente onderschrijft ook de belangrijke natuurwaarden aanwezig op het militair domein en wenst het als reservaat beschermd te zien en gevrijwaard van bebouwing. Ook vindt ze het belangrijk dat natuurlijke waarden in de beekvallei wordt versterkt door een actief beleid rond kleine landschapselementen, natuurgericht beheer van oevers en het uitvoeren van bijkomende beplantingen. Bovendien vindt de gemeente het afbakenen van een bouwvrije agrarische zone ter hoogte van Graafweide belangrijk. Ten slotte gaat er veel aandacht naar het bouwkundig erfgoed, waarbij behoud voorop staat en nagedacht wordt over de functies van de betrokken gebouwen. Verbouw, herbouw en andere werken zijn enkel mogelijk binnen de mogelijkheden die bepaald zijn door de regeling van het decreet waarbij bijzondere aandacht zal worden gegeven aan het behoud van het karakter en de verschijningsvorm van de constructies.

In het GRS van Vorselaar wordt het gedeelte van de gemeente dat tot de ankerplaats behoort aangeduid als een te bewaren gaaf (vallei)landschap. Ook Vorselaar pleit voor een sterke verwevenheid van natuur en landbouw in de ankerplaats en een sterke herkenbaarheid van het landschap door aandacht voor structurende reliëfelementen (de uitlopers van de heuvelrug) en structurende hydrografische elementen (valleien van Kleine Nete en Aa).

In het GRS van Herentals beoogt de stad volgende doelstellingen:

- Vallei van de Aa: Het gebied wordt ontwikkeld als een gevarieerd halfopen valleilandschap met behoud van ruimte voor grondgebonden landbouw, grasland- en bosontwikkeling
- Kempense Heuvelrug: Het gebied dient gevaloriseerd te worden als natuurlijk complex. Bosbeheer en ontwikkeling van natuur staan centraal. De randzones naar de vallei toe dienen een bufferfunctie te vervullen.
- Kleine Netevallei: Belangrijk zijn de recreatieve voorzieningen rond het BLOSo-domein. De stad stelt dat nieuwe recreatieve ontwikkelingen de huidige natuurwaarden in de vallei niet mogen schaden en dat de recreatieve infrastructuur moet beperkt blijven tot de huidige perimeter op het gewestplan. Binnen de Netevallei moet voldoende ruimte zijn voor natuur en het versterken van de natuurlijke structuur.

Daarmee onderschijft het gemeentelijk (planologisch) beleid van de drie betrokken gemeenten de doelstellingen van de aanduiding van de ankerplaats. Een planologisch knelpunt kan de nog niet ingevulde delen van het recreatiegebied rondom Herentals zijn. Het betreft hoofdzakelijk ongestoord bos (naaldbos, populier en elzenbos) en een deel van een perceel grasland dat wegens hun gaafheid mee opgenomen zijn in de perimeter van de ankerplaats.

12. Begrippenlijst en referenties

12.1 Begrippenlijst

Voor de verklaring van de begrippen is er een algemene begrippenlijst terug te vinden op <http://www.vioe.be/projecten/begrippenlijst-landschap>.

12.2 Referenties

Literatuur

ARCADIS Gedas (2006). Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan Grobbendonk.

Baeyens L. (1992). Summier landschappelijk verslag van de Britse Basis te Grobbendonk, niet-gepubliceerd.

Centraal Archeologische Inventaris (CAI) – Digitale databank, cai.erfgoed.net.

Hermly, M. & De Blust, G. (1997). Punten en lijnen in het landschap. Stichting Leefmilieu, Schuyt & co, Van de Wiele, Natuurreservaten, WWF, Instituut voor Natuurbehoud, 336 p.

IOK (2006). Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan gemeente Vorselaar.

Landschapskenmerkenkaart (2002). Digitale Vectoriële bestanden. CD-rom.

Meesters L. (1995). De vallei van de Kleine Nete en de Aa tussen Grobbendonk en Herentals. 14/4, 36-49.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001). Nieuwe impulsen voor de landschapszorg. De landschapsatlas, baken voor een verruimd beleid. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Brussel, 191 p.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001). Atlas van de relictten van traditionele landschappen in Vlaanderen (Landschapsatlas). Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Monumenten en Landschappen, Brussel, CD-rom.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement LIN, AROHM, Afdeling Monumenten en Landschappen (2001). Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 16n 3. Provincie Antwerpen. Arrondissement Turnhout. Kanton Herentals.

Munaut A. en Paulissen J. (1973). Evolution et paléo-écologie de la vallée de la Petite Nèthe au cours du Post-Würm (Belgique), in Annales de la Société Géologique de Belgique.

Stad Herentals (2009). Gemeentelijk Ruimtelijk Structuurplan stad Herentals.

Cartografische bronnen

Aero Survey (1971). Orthofotoplan, 16/b/5 (Vorselaar), 16/c/4 (Grobbendonk) en 16/c/5 (Herentals)

Eurosense (1990). Orthofotoplan, 16/2/4 (Grobbendonk (Grobbendonk)), 16/3/3 (Vorselaar(Vorselaar)) en 16/7/1 (Herentals (Herentals)).

Institut Cartographique Militaire (1869), kaartbladen 16/2 (Grobbendonck), 16/3 (Lille) en 16/7 (Herenthals)

Institut Cartographique Militaire (ca. 1909), kaartbladen 16/2 (Grobbendonck), 16/3 (Lille) en 16/7 (Herenthals)

Militair Geographisch Instituut (1949), kaartbladen 16/2 (Grobbendonck), 16/3 (Lille) en 16/7 (Hérentals)

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgesteld door Graaf de Ferraris (1771-1777), uitgave door het Gemeentekrediet, kaart 108 (Herenthals)

Vandermaelen (1854), kaartbladen 3/16 (Lierre) en 4/13 (Herenthals)

13. Foto's

Zie bijlage